

— Մ Ի Ո Ն —

ԻԹ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1955

« Յ Ո Ւ Ն Ի Ս »

Թ Ի Ի 6

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ — ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐ

Ե Ի

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՄԵՐ ՏԱՐԻՆ

Քրիստոսի Յարութենէն ետք, մինչև Հոգեգալստեան տօնը, յիսուն օրերու շրջան մը կը բոլորէ Հայց. Եկեղեցին որոնք կը կոչուին Յիւնաց: Հոգեգալստեան տօնին՝ Ս. Հոգին վերնաաան մէջ, կրակէ լեզուներով կ'իջնէ պէսպէս շնորհներով զարդարելու Առաքեալները և անոնք հրազինուած Ս. Հոգիով կ'երթան աշխարհի չորս ծագերը քարոզելու Կննաց Բանը:

Հոգեգալստեան տօնէն ետք, մեր երանելի հայրապետներու կարգադրութեամբ, Հայց. Եկեղեցին հանդիսաւորապէս կը տօնախմբէ շարք մը ազգային տօներու Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ելն ի վերապէս, Տօն Կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի, Ս. Թարգմանչացն Սահակայ և Մեարոսայ: Հարկ կ'ա՞յ անգամ մը ևս շեշտելու թէ մեր Եկեղեցին էապէս և զերպանցապէս Ազգային Եկեղեցի մըն է, լայնագոյն իր ըմբռնուած:

Նախ՝ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի միջոցով և Աստուածային նախախնամութեամբ, Քրիստոնէութիւնը կը հռչակուի պետական կրօնք Հայաստան Աշխարհին մէջ, Չորրորդ դարուն սկիզբը, յորմեհետէ տենդագին աշխատանքով մը կը կառուցուին եկեղեցիներ, վանքեր և կը կործանուին մեհեաններ: Կը հաստատուի Ս. Էջմիածնայ Մայր Տաճարը որ մինչև հիմա և ցվախճան կը մնայ համայն Հայութեան ոգեկանութեան կեդրոնը, իբրև սրբազան և նուիրական մագնիս մը որ կ'առինքնէ բոլոր հոգիները և իր խորհուրդին մէջ կը միաձուլէ մտէքը Որքան աւելի յատկանշական և խորապէս զգալի կը դառնան անոր կոչումն ու դերը դարերուն մէջէն, մութ և դաժան ժամանակաշրջաններուն ընդմէջէն մինչև մեր օրերը, երբ զանազան հոսանքներու, մտայնութեանց և գաղափարական տարակարծութեանց մէջ կարիքը կը զգանք համաձուլող և իրար գոչող մայրական սիրոյ մը և սուրբ վայրի մը՝ որպիսին Ս. Էջմիածինն է որուն հովանւոյն ներքև իւրաքանչիւր Հայ մարդ ինքզինքը կը զգայ առաւելեալ չափով մը Հայ մարդ և մանաւանդ Քրիստոնեայ մարդ, և ուր վերջապէս կը լռեն սխալքէն և իրերամարտ կեցուածքներ: Մեր հայեցի էութիւններուն մէջ այնպիսի խորունկ արմատներ ունի Կաթողիկէ Ս. Էջմիածինը որ միւրձուած է մենէ իւրաքանչիւրիս մէջ և ո՛չ մէկ փոթորիկ կրցած է և կրնայ արմատախիլ ընել անոր սրբազան խորհուրդը: Չո՛ւր են եղած բոլոր ճիգերը որոնք աշխատած են նրա գեցնել կամ չէզոքացնել անոր վիճակուած մեծ դերը և անոր մեծ խորհուրդը սկսելով հին օրերու Պարսիկ արքայից արքաներէն, խաներէն մինչև ցարիկով պաշտօնեաները և ուրիշներ: Երբոր Սողոմոն Իմաստունին առջև դատուելու համար երկու կիներ մանուկ մը բերած էին, մանուկին սրտխողիտող ըլլալու դատավճռին պարազային, ճշմարիտ մայրը կը լքէր զայն այն կնոջ որ տէրը չէր անոր, յայտնելով այսպէս իր սէրը իր մանուկին հանդէպ: Այդպէս և մենք Պարսկաստանի մէջ թէ այլուր, Ս. Էջմիածնի նիւթական շէնքը ձգած՝ հայրենի հողին վրայ, — կարօտ մեր գուրգուրանքին —, բռնօրէն քշուած ենք այլուր աստանդական, մեր հետ տանելով նուիրական և անշնչելի պատկերը Ս. Էջմիածնին, ամբօրէն պահելով զայն մեր հոգիներուն մէջ, օր մը վերադառնալու համար մեր Աւետեաց Երկիրը, միշտ մեր շրթներէն անպակաս ընելով Եսայի մարդարէին ազօթքը. — «Եթէ մոռացայց զքեզ...»: Ո՛չ մէկ Շահ Աբրահամ կրցած է և կրնայ կողոպտել մեր հոգիի և մտքի զանձարան Ս. Էջմիածինը: Վասնզի որքան որ հոգիի ազնուացման՝ նոյնքան և Հայ մտքին փթթումին և ծաղկումին օժանդակն է ան: Կարելի չէ լով հոգին պայծառացնել, անտեսելով միտքը, որոնք միութեան մը կը յանգին ներդաշնակուելով իրարու հետ: Ուստի, Նոր Հաւատքին իբրև միջնաբերդ, Ս. Էջմիածինը եղած է նաև մտաւորական կեդրոն մը, սկսեալ Ս. Սահակ Հայրապետէն մինչև Գէորգ Գ. Կաթողիկոսի հիմնած ճեմարանը: Այսպիսի սրբավայրի մը անշարժութեան և պայծառացման համար է որ կ'ազօթենք միշտ Աստուծոյ. —

«Միտք անւարժ պահեա
Զարոտ Հայկազնեան»:

Այսօր դարձեալ աստանդական, աշխարհի չորս կողմը հողմացրիւ, կը զգանք մայրական սէրը և սուրբ խորհուրդը Կաթողիկէ Ս. Էջմիածնին որով

լրնանք հաղորդուելի ուր ուրեք ալ գտնուինք, անհիւրընկալ և օտար ամերու վրայ:

Ս. Էջմիածնի հիմերը Հայաստան աշխարհի մէջ որոշող և իր ոսկի ունակով գետինը թակող Տէ՛րը, անոր անսասանութեան և յաւերժացման համար, երջանիկ օր մը դարձեալ կ'օժտէր մեր ցեղը, պարգևելով մեզի երկնատուր մեր արթութան, առաքելատիպ ուրիշ վարդապետի մը ձեռքով, ճիշդ դար մը ետք: Քրիստոնէութեան հաստատումէն և պետականացումէն ետք դժուար էր քարոզել ճշմարտութեան վարդապետութիւնը լեզուով մը կամ լեզուներով՝ որոնք հիմնովին կամ մասնակիօրէն օտար էին ժողովուրդի հոծ զանգուածին: Ապա ուրեմն բացարձակ անհրաժեշտութեան մը առջև Ս. Մեսրոպ, «Տիտանեան Տեսանող»ը, ըրաւ զիւս մը, աստուածային միջամտութեամբ և օգնութեամբ որ հիմնաւորեց Աստուծոյ Եկեղեցին և փրկեց իր ժողովուրդը դարերու արհաւիրքներուն մէջէն բազմիցս ցցուած կորուստի վտանգներէն: Այսպէսով արդարացուց անիկա թէ ինք էր որ ծնունդ տուաւ Հայկական Ոսկեղարուն և դարաշրջանն էր որ փոխադարձաբար ծնունդ տուաւ խոնարհ ծագումով, այլ ազգային պատմութեան մեծագոյն դէմքերէն մէկուն: Անկէ ետք սկսաւ Ս. Սահակ Հայրապետի և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի, աննման այս զոյգի աշխատանքներով և հաւատաւոր աշակերտներու հոյլի մը միջոցաւ թարգմանուելի ձեռնհասօրէն Աստուածաշունչ զիրքերը Հայերէն լեզուի որոնք կը նկատուին զիտնականներու կողմէ՛ իբրև «Թագուհի թարգմանութեանց»: Այս կերպով անաւասիկ, ցեղը ստացաւ ազգային շեշտ զիմագիծ, զօտեպնդուելով այնպիսի ոգեկան ուժով մը որ կարենար դէմ դնել պարսկական կայսրութեան սարսափելի բանակներուն և այլ արշաւանքներու, Աւարայրի դաշտին վրայ կամ հազարաւոր պատերազմներու մէջ: Ո՛չ հռովմէական կամ բիւզանդական, և ո՛չ ալ պարսկական կամ իսլամական, սելճուկեան կամ թաթարական արշաւանքները կրցան դըրդել հիմերը այն ոգիին՝ որ սկսաւ Քրիստոնէութեամբ և հիմնաւորուեցաւ Սահակ-Մեսրոպեան զոյգին ճիգերով:

Եկեղեցական և ազգային այս ոգին էր որ պահեց Հայկեան ցեղը, անպատմելի ազէտներու մէջէն հասցնելով այժմեան մեր զոյութեան: Բիւրաւոր աշակերտներ անկէ ի վեր Հայ դպրութեան սպասարկուները եղան, շարունակելով Ս. Մեսրոպի սքանչելի գործը որ դարերուն դիմաց կը կենայ «ազամանդեայ ապառաժի մը նման»: Ոչինչ պակասած է մեր հիացումէն անոր հանդէպ, նոյնիսկ երբ գերագոյն զօհողութիւնը պահանջուած է մենէ ի խնդիր և ի փառս Հայ մշակոյթի պահպանման:

* * *

Մեր առաջադրած նիւթէն շեղում մը թող չնկատուի, եթէ անգամ մը ևս այստեղ դէմ յանդիման դնենք ինքզինքնիս մերկ իրականութեան և քննենք մենք զմեզ թէ որքանո՞վ հաւատարիմ կը մնանք մեր Մայրենի Եկեղեցոյն, մեր ազգային մշակոյթին և վերջապէս այն աւանդին՝ որ հրիտակուած է մեզի մեր անցեալէն, քանի որ մենք ազգովին ժառանգորդներն ենք, ապա ուրեմն

և պահապանները ազգային անառակելի սոյն արժէքներուն : Որքան՞ով արժեցուցինք մենք զմեզ մեր լուսման նետելով Ազգային-Եկեղեցական զանձանակին մէջ : Վասնզի ինչ որ կը ձգենք հոն խոնարհարար և հաւատարմարար, թէկուզ «երկու լուսայ», ասիկա պիտի վերադարձուի մեզի աւելի քաղցրացած և անուշցած, միշտ ի փառս և ի շինութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցիին և Հայ Մշակոյթին :

Կը ներենք ինքզինքնուս այս շեղումը Ազգային-Եկեղեցական տօներու ընդհանուր բացատրութենէն, նկատի ունենալով որ անաւասիկ իր լրումին կը հասնի ուսումնական տարեշրջանը և մենք կը մնանք կառչած մեր հաւատքին և մեր մշակոյթին, մարդկայնօրէն կարելութեան սահմանին մէջ, չկորսնցնելու համար արժէքներ՝ որոնցմով կ'երաշխաւորուի ամենէն առաջ մեր գոյութիւնը : Մասնաւորելով մեր խօսքը Երուսաղէմի և Յորդանանի համար, զոնութիւն Աստուծոյ, շարունակուող քաղաքական անստոյգ կացութեան մը և տնտեսական առաւել անստոյգ շրջանի մը ընթացքին տարի մը ևս բոլորեցինք դպրոցական շինարար աշխատանքի : Այժմ, Ս. Աթոռոյս ժառանգաւորաց Վարժարանը ունի երեսուն սաներ, բաշխուած չորս դասարաններու վրայ, որոնցմէ աւարտական դասարանի երեք աշակերտներ կը պատրաստուին ընդգրկել եկեղեցական սպարէզ, ընդունուելու համար Լիւնայրանի կարգը : Կը սպասուի տակաւին նոր աշակերտներու, որոնք խնամեալ դաստիարակութենէ մը ետք, պիտի հասնին բազմակարօտ մեր ժողովուրդի կրօնական և մշակութային սպասին, միտիմարելով և ուսուցանելով : Ունինք չորս Սարկաւազներ որոնք ժամանակ մը ետք պիտի ընդգրկեն կրօնական ասպարէզ, մտնելով Ս. Աթոռոյս Միաբանական Ուխտի շարքէն ներս :

Երուսաղէմի մեր միւս վարժարանը, Ս. Թարգմանչաց նախապատրաստական և երկրորդական ուսման վառարանը, որ ունի աւելի քան 600 երկսեռ աշակերտութիւն, կ'աւարտէ ուսումնական տարեշրջանը զոհացուցիչ արդիւնքներով, հաւատարիմ մնալով Ազգային Ողբին և Հայ Մշակոյթին : Ասկէ գտա, յառաջիկայ տարի աւարտական դասարանի աշակերտները պիտի ներկայացուին Լոնտոնի Համալսարանին *General School Certificate*ի քննութիւններուն :

Նորին Ամենապատուութիւն Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան, Ս. Աթոռոյս Պատրիարքական Տեղապահը, զգալով կարիքը նիւթական ապահովութեան, առանց դադարման յառաջ տանելու համար ազգային հպարտութիւն մը հանդիսացող Ս. Աթոռին կրթական և բազմապիսի այլ կարիքները, արդէն իսկ մեկնած է Եւրոպա, հոն տանելով բազմաշնորհ իր անձին հմայքը, իր խօսքին ջերմութիւնը և իր հաւատքին հուրը, խնդրելու աշակցութիւնը ազնիւ և առաքինի բոլոր այն հայորդիներուն՝ որոնք զիտցած են և զիտեն իրենց լուսման նետել ազգային Եկեղեցւոյ և Հայ Մշակոյթի զանձարանին, որպէսզի տեսականանան մեր հաւատքն ու սքանչելի մշակոյթը :

Երուսաղէմէն դուրս, Յորդանանի Ամման մայրաքաղաքին մէջ ունինք տակաւին Հեթումեան Ազգային Վարժարանը, 250 երկսեռ աշակերտներով մայրաքաղաքէն քիչ մը հեռու, Ռսէյֆայի վարժարանը : Իսրայէլի մէջ՝ Յուպլէի և Հայֆայի վարժարանները :

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Հ Ո Գ Ե Գ Ա Լ Ո Ւ Ս

«Նոյն եւ նման Հօր եւ Ռդոյ
Հոգիդ անեղ եւ համազօյ,
Բրդխումբն Հօր անբնճարաւ
Առօղ յօղոյ աննաւարաւ .
Ի վերնասունցն այսօր իջե՛ր՝
զՀոգիդ շնորհաց փոց արբուցե՛ր .
Արքա եւ մեզ ողորմութեամբ
Ի բաժակէդ իմաստութեան» :

(ՇՆՈՐՇԱԼԻ)

Քաղաքակրթութեան խոնարհագոյն աս-
տիճանին վրայ գտնուած ատեն իսկ մարդը
ունեցած է արտաւար և անորոշ գաղափար
մը հոգիի մասին: Հին Յոյները կը հաւա-
տային թէ հոգին մարդուն մէջ ամենէն
կարևոր մասն է որ թէև անտեսանելի՛ բայց
կենդանի է և գերբնական բնոյթ մը ունի:
Հին ժողովուրդներ ալ, Եգիպտացիներ,
Բաբելացիներ և արևելեան հեռաւոր ժողո-
վուրդներ կը հաւատային հոգիի անմահու-
թեան: Սակայն, ժամանակի ընթացքին,
աստուածային յայտնութեամբ, Հոգիի մա-
տին մարդիկ ունեցան որոշ գաղափարներ:
Երբ կը բանանք Աստուածաշունչը, առաջին
իսկ էջին մէջ կը կարդանք «Հոգի Աստու-
ծոյ շրջեր ի վերայ ջուրց» (Ծննդ. Ա. 2):
«Հոգի քո սուրբ մի հաներ յինէն» (Սաղ.
Մ): «Հոգի Տեսան վերացաւ ի Սաւուղայ»
(Ա. Թադ. ԺԹ. 20), և այլն: Հրեաներուն
համար հոգին զօրութիւն մըն էր որ իբրև
պարզև ընտրեալ մարդոց կը տրուէր Աս-
տուծոյ կողմէ, և անոնք կը մարգարէս-

նային: Սակայն հոգիի իմացումը Քրիստո-
նէական Վարդապետութեան մէջ կը գտնէ
իր լրումը: Հոգին աստուածային շնորհ մը
և պարզև մըն է որ քրիստոնէին կը տրուի
մկրտութեամբ: Այսպէս Մաշտոցի մէջ կը
կարդանք «... և ընդունելով զՀոգի քո
սուրբ մարմին և անդամ եղիցի Եկեղեցոյ
քում սրբոյ»: (Տպ. Երուս., 1933, էջ 20):

Հայաստանեայց Եկեղեցին Հոգեգա-
լուստը կը տօնէ Յարութենէն յիսուն օր
ետք կամ Համբարձումէն տասը օր ետք:
Յիսուսի տնօրինական հրաշագործութիւն-
ներէն, քարոզութիւններէն, Երուսաղէմ
յազթական մուտքէն մինչև Խաչելութիւնը,
Թաղումը և Յարութիւնը, տարօրինակ հու-
գեզիճակներէ կ'անցնէին աշակերտները .
յոյսի և յուսալքութեան վիճակներէ կ'այ-
ցուէին: Թէև Յարութեան հրաշալի իրո-
զութիւնը տարակուսանքի ամենէն յետին
նշոյլն անգամ յստակացուցած էր անոնց
մտքերուն մէջ և ամէն բան պայծառ էր
անոնց այլևս՝ այսուհանդերձ, աշակերտ-
ները տակաւին չէին սկսած իրենց առաքե-
լական գործին: Կային անոնց մէջ այնպի-
սիներ որոնք կը վախնային նոյնիսկ իրենց
քրիստոնէութիւնը յայտարարելէ և կ'ապ-
րէին անշուշտ: Բայց ինչպէս խոնարհ դա-
սակարգէ մը ընտրուած աշակերտները, —
պարզ ձկնորսներ —, յանկարծակի փոփո-
խութեամբ մը կը դառնան անվեհեր քարո-
զիչներ և արհամարհելով մահը կը կենան
պողոտաներուն մէջտեղ և ամենուրեք ու
կը քարոզեն իրենց և ամենուն յարուցեալ
Փրկիչը: Ներքին այս կերպարանափոխու-
թիւնը հրաշքով մը կը բացատրուի որ տեղի
ունեցաւ վերնատան մէջ, ուր, ինչպէս կը
նկարագրէ Գործք Առաքելոցի հեղինակը,
Չատկէն յիսուն օրեր ետք առաքեալները

Այս աննշութեամբ և բազմաթիւ նման կարիքներ դիմաւորելու հարկա-
դրանքով, տարիէ մը ի վեր Ս. Աթոռոյս Ս. Թարգմանչաց Վարժաբանի Տեսուչ՝
Հոգ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գաբրիկեան կը գտնուի Միացեալ Նահանգներ, իբրև Ս.
Աթոռոյ Նուիրակ, աշխատելով որ ճշմարիտ Հայերու սրտին նիւթականացած
շիթերովը անմար քնան Ս. Երուսաղէմի Տնօրինական Սրբավայրերու մէջ Հայց-
եկեղեցոյ, Ս. Լուսաւորչի հաւատքին կանթեղները, որ չդադրի Ս. Աթոռոյս
Եկեղեցոյ, Ս. Լուսաւորչի հաւատքին կանթեղները, որ չդադրի մէջ Մեսրոպ-
Տպարանի մամուլը ճանչելէ, որ չդադրի Հայ մանկուոյն բերնին մէջ Մեսրոպ-
Տպարանի մամուլը ճանչելէ, որ չդադրի Հայ մանկուոյն բերնին մէջ Մեսրոպ-
Տպարանի մամուլը ճանչելէ:

Զ. Վ. Զ.